

Tafsir Dergisi - Tafsir Journal

Cilt/Volume: 2, Sayı/Issue: 1 (Mayıs/ May 2022): 85-92

Sure Başlangıçları Hakkında About Surah Beginnings

İsmail AYDIN

Prof. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İslami İlimler
Fakültesi/ Tefsir Anabilim Dalı
Muğla Sıtkı Koçman University, Faculty of Islamic Sciences
Muğla, Türkiye

e-mail: ismailaydin@mu.edu.tr
orcid. org/ 0000-0002-6676-499X

Makale Bilgisi/Article Information
Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi/Received: 10.01.2022
Kabul Tarihi/Accepted: 15.03.2022
Yayın Tarihi/Pub Date: 30.05.2022

Atıf/Cite as

Aydın, İsmail. Sure Başlangıçları Hakkında, Tafsir Dergisi 2/1 (Mayıs 2022), 85-92
Aydın, İsmail. About Surah Beginnings, Tafsir Journal 2/1 (May 2022), 85-92

İntihal/Plagiarism

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi/This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. Published by Tafsir Journal, Turkey. <http://www.tafsirdergisi.com/index.php/tafsir/index>
Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

About Surah Beginnings

Abstract

At the beginning of twenty-nine *surahs* in the Qur'an, some of the syllabic letters in Arabic are used individually and sometimes in various combinations with other letters. Such letters are called *huruf mugatta'at*, which means "disjoined letters". All the *surahs* in which they appear -except *Al-Baqarah* and *Al-ee-Imran*- are Meccan. According to the order in the Qur'an, the *surahs* containing the letters *mugatta'at* are as follows: *Al-Baqarah* (الم), *Al-ee-Imran* (الم), *Al-A'raf* (المص), *Yunus* (الر), *Hud* (الر), *Yusuf* (الر), *Ar-Ra'd* (الم), *Ibrahim* (الر), *Al-Hijr* (الر), *Maryam* (كهيعص), *Ta-ha* (طه), *Ash-Shu'ara* (طسم), *An-Naml* (طس), *Al-Qasas* (طسم), *Al-Ankabut* (الم), *Ar-Rum* (الم), *Luqmaan* (الم), *As-Sajdah* (الم), *Ya-sin* (يس), *Saad* (ص), *Ghafir* (حم), *Fussilat* (حم), *Ash-Shura* (حم عسق), *Az-Zhukhruf* (حم), *Ad-Dukhaan* (حم), *Al-Jaathiyah* (حم), *Al-Ahqaaf* (حم), *Qaaf* (ق), *Al-Qalam* (ن) These letters, which are also called "beginnings of *surahs*", are among the most mysterious issues discussed throughout history. Regarding these, there are approaches taken by scholars of *Kalām* and scholars of *tasawwuf* as well as scholars of a *tafsir*. However, as a natural consequence of their being in the Qur'an, which is the subject of *tafsir*, these letters are mostly discussed in the field of *tafsir*. Regarding these elements of the Qur'an, it is stated that they are used for an oath, mentioned as a name for the *surah*, etc. opinions are put forward. Although each of these has their grain of truth, they still fall far from what needs to be said about the beginnings of the *surah*. Because the message to be taken from these letters should not be derived from outside them, but rather from these letters themselves and their anatomical and typographic features. This is the history of the letters, which are sound symbols that belong to every language, that is, their emergence, inspired by which beings they were drawn, what stages they passed through, and their partnerships with sound symbols in societies using different languages, etc. There is a need for in-depth research on these issues. In fact, with the exception of a few of the comments made about the beginnings of the *surahs*, it is perceived that most of them are opinions put forward to say something. For example, some of these letters are the names of the *surahs* they are at the beginning of, they are used for oath, they symbolize the names of Allah or they are from the "*Ism-i Azam*" etc. It can be said that such inferences are like this. Scholars have differed on whether the letters in question indicate some meanings. While some of them say that they contain some secrets that only Allah knows; others say that it is not appropriate for Allah to hide any information in the Qur'an for His servants, because the divine book was sent for declaration. In this direction, scholars of *Kalām* (*mutakallimun*) do not accept the understanding that the beginnings of the *surahs* have mysterious meanings; because, according to them, it is not permissible to have things in Allah's book that people do not understand. One of the services that this article will undertake is to guide researchers in this way. In this article, it will be pointed out that some of the main approaches related to the letters *mugatta'at* (disjoined letters) which have been pointed out both in the works of *tafsir* and in the books of Qur'anic sciences, will be pointed out, and it will be pointed out where to look for their true meanings.

Key words: Tafsir, Qur'an, Surah Beginnings, huruf mugatta'at, Typography

Sure Başlangıçları Hakkında

Öz

Kur'an'da 29 surenin başında, Arapçadaki hece harflerinden bir kısmı münferit, bazen de diğer harflerle çeşitli bileşimler oluşturacak şekilde kullanılmıştır. Bu tür harfler "kesik harfler" manasına gelen huruf-ı mukatta'a olarak isimlendirilir. Bunların -Bakara ve Âl-i İmran hariç-

yer aldıkları bütün sureler Mekki'dir. Kur'an'daki tertibe göre mukatta'a harflerini içeren sureler şunlardır: Bakara (الم), Âl-i İmran (الم), A'raf (المص), Yunus (الر), Hud (الر), Yusuf (الر), Ra'd (الر), İbrahim (الر), Hicr (الر), Meryem (كهيعص), Taha (طه), Şuara (طسم), Neml (طس), Kasas (طسم), Ankebut (الم), Rum (الم), Lokman (الم), Secde (الم), Yasin (يس), Sad (ص), Mü'min (حم), Fussilet (حم), Şura (حم عسق), Zuhuf (حم), Duhan (حم), Casiye (حم), Ahkaf (حم), Kaf (ق), Kalem (ن) "Sure başlangıçları" olarak da isimlendirilen bu harfler tarih boyunca tartışılan en gizemli konuların başında gelmektedirler. Bunlarla ilgili olarak tefsircilerin yanı sıra kelimciler ve de tasavvufçuların da kendilerine göre sergiledikleri yaklaşımlar vardır. Ancak bu harfler tefsirin konusu olan Kur'an'da bulunmalarının doğal bir sonucu olarak en fazla tefsir alanında tartışılmışlardır. Kur'an'ın bu unsurlarıyla ilgili olarak, yemin için kullanıldıkları, sureye isim olsunlar diye zikredildikleri vb. görüşler ileri sürülür. Bunların her birinin doğruluk payları varsa da sure başlangıçlarıyla ilgili söylenmesi gerekenin yine de uzağına düşmektedir. Çünkü bu harflerden alınması gereken mesaj bunların dışından değil, bilakis bu harflerin kendilerinden, onların anatomik ve tipografik özelliklerinden çıkarılmalıdır. Bu da her dile mal olan birer ses sembolü olan harflerin tarihçelerine yani onların ortaya çıkışları, hangi varlıklardan esinlenerek çizildikleri, hangi evrelerden geçerek gelişim süreçlerini tamamladıkları ve farklı dilleri kullanan toplumlardaki ses sembolleriyile ortaklıkları vb. hususlarda derinlikli araştırmalara ihtiyaç vardır. Aslında sure başlangıçlarıyla ilgili yapılan yorumların birkaçı istisna edilecek olursa, çoğunun bir şeyler söylemek için ortaya konan görüşler olduğu sezilmektedir. Örneğin bu harflerden bazılarının, başında oldukları surelerin ismi oldukları, yemin için kullanıldıkları, Allah'ın isimlerini sembolize ettikleri veya "İsm-i Azam"dan oldukları vs. şeklindeki çıkarımlar böyledir denebilir. Âlimler söz konusu harflerin bazı anlamlara işaret edip etmedikleri konusunda görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Onlardan bir kısmı, bunların sadece Allah'ın bildiği bazı sırları barındırdıklarını söylerken; diğer bazıları Allah'ın Kur'an'da kullara herhangi bir bilgiyi gizlemesinin uygun olmadığını zira ilahî kitabın beyan için gönderildiğini söylerler. Bu doğrultuda kelimciler sure başlangıçlarının sırlı anlamlar barındırdıklarına dair bir anlayışı kabul etmezler; çünkü onlara göre Allah'ın kitabında insanların anlamadığı şeylerin olması caiz değildir. Bu makalenin deruhte edeceği hizmetlerden biri de araştırmacılara bu minvalde yol göstermektir. Bu yazıda, başlangıçtan itibaren mukatta'a harfleriyle ilgili gerek tefsir eserlerinde gerekse de Kur'an ilimleri kitaplarında işaret edilen belli başlı birkaç yaklaşıma işaret edilerek bunların gerçek anlamlarının aslında nerelerde aranması gerektiğine dikkat çekilecektir.

Anahtar Kavramlar: Tefsir, Kur'an, Sure Başlangıçları, Huruf-ı mukatta'a, Tipografi

Giriş

Bir anlama sahip olup olmadıkları, eğer sahiplerse bunun ne olduğuna dair tartışmaların günümüze değin sürdüğü konuların başta geleni sure başlangıçlarıdır. Gerek tefsirlerde gerekse de Kur'an ilimleriyle ilgili yazılan eserlerde sure başlangıçları olarak da isimlendirilen mukatta'a harfleri hakkında otuza yakın görüş belirtilir. Bu makalede daha çok öne çıkanlarına temas edecek ve bu harflerin mahiyetine font tasarımcısı kimliğimle tipografi yani yazı bilimi ile ilgili okuma ve araştırmalarımın bende hasıl ettiği kanaati paylaşacağım.

Kutrub'dan (ö. 210/825) nakille Zeccâc (ö. 311/923) diyor ki: "Nun" (ن) ve "kaf" (ق) örneklerindeki gibi bazıları müstakil, "elif-lam-mim" (الم), "elif-lam-ra" (الر) örneklerinde olduğu gibi bazıları da kombine şeklinde sure başlarında yer alan bu yapılarla Allah, Araplara bildikleri ve anladıkları harflerle hitap ettiğini göstermek istemiştir.¹ Şa'bî'ye nispet edilen bir görüş de şöyledir: Her kitabın bir sırrı vardır; Allah'ın Kur'an'daki sırrı sure başlarındaki hece harfleridir.² Bu harflere dair İbn Abbas'a (ö. 68/687) dayandırılan yorumların olduğunu

¹ Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'an*, I, 59-60.

² Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'an*, I, 60.

görüyoruz. Mesela onun الم ile ilgili olarak "Ben Allah'ım bilirim" (أَنَا اللَّهُ أَعْلَمُ)³ kombini için ise "Ben Allah'ım görürüm" (أَنَا اللَّهُ أَرَى)⁴ dediği nakledilir.

Kutrub'un sure başlangıçları hakkında belirttiği bir husus da şudur: وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا وَكُنَّا لَهُمْ قَلِيلًا مِّنَ الْغَابِطِينَ إِن كُنتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُوا أُمَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ لِهَذِهِ الْأُمَّةِ أَنْ تَكُونَ مِن دُونِهَا قَوْمًا مُّشْرِكِينَ (2:130) ayetinde işaret edildiği üzere okunan Kur'an'ı bastırmak ve duyulmasına mâni olmak isteyen müşriklerin teşebbüsünü kırmak üzere bu harfler sure başlarında yer almıştır. Bunlar, sure başlarında okunduklarından dikkatlerini çekmiş ve onları duymak için susmuşlardır.⁵

Zeccâc, bu harflerin yukarıda örnekleri verilen Allah'ın bazı isimlerinin kısaltması oldukları şeklindeki İbn Abbas'a mal edilen görüşü diğerlerine tercih ederek Hz. Osman'ın süt kardeşi Ebu Vehb Velid b. Ukbe'nin söylediği şu beyti delil olarak gösterir:

قُلْنَا لَهَا قَوِي قَاتٌ
لَا تُحْسِبِي أَنَا نَسِيْنَا الْإِيْجَافَ

Ona "dur" dedik, o, "kaf" dedi,

Develeri sürmeyi unuttuğumuzu düşünme.⁶

Şiirdeki "kaf" (كَافٌ), "duruyorum" anlamına gelen أَكْفُ fiilinin kısaltması olarak kullanılmıştır. Zikrettiğim bu iki yaklaşım dışında Kur'an'daki kesik harflerle ilgili olarak kaynaklarda başka açıklamalar da mevcuttur. Ancak bu görüşlerin neler olduğu ve onların tahlilleri üzerinde durmaktan ziyade sure başlangıçlarının gerçek mahiyetlerine ışık tutmaya çalışacağım.

Tipografik Veriler Işığında Sure Başlangıçları

Konuya başlarken demiştim ki: Tefsir ilmi açısından tartışmalı konuların başta geleni başlangıç harfleridir. Nedeni ise bunların yorumunun spekülatif sonuçlara gebe olmasındandır. Kimilerine göre bu harflerle ilgili bilgisizliğimiz Yüce Allah'ın onlarla ilgili bilgiyi kendine özgü kılmasıdır. Bana göre bu harflerin tefsir edilememesi, bunların bilgisini Allah'ın kendisine özgü kılması veya onların müteşabih olması değil, onlara dair gerçekliği ortaya koyacak keşfin doğru bir hedefe yönelmemesi ve buna bağlı olarak onlarla ilgili yeterli bilgiye sahip olunamaması nedeniyledir. Kur'an'la ilgili olarak yaptığım muhtelif çalışmalarda ağırlıklı olarak onun dilbilimsel referanslarla anlaşılması gerektiğine dikkat çekmeye çalıştım. Kur'an'ı, indirdiği dilin ilkeleriyle anlamaya çalışmak elbette önemlidir. Ancak bir o kadar da önemli olan, Kur'an'ın içerdiği anlamların sadece Arap diline münhasır olmadığını bilmektir. Onun anlamları kısmen İbranice, Aramice, Süryanice, Farsça gibi dillerin yanı sıra Kıpti dilinde, Fenike alfabesinde ve hatta Mısır hiyerogliflerinde, çivi yazılarındadır. Bu yüzden geçmişte müfessirlerimizin Kur'an'da yer alan yabancı kelimelerle ilgili olarak, örneğin, "tur"un Süryanicede "dağ", "siccil" in Farsçada "taşlaşmış çamur" anlamına geldiğine dikkat çekmelerini çok önemsiyorum. Benzer şekilde klasik tefsir eserlerinde sure başlangıçlarından Taha'nın (طه) Süryanicede "Ey adam!", "kaf"ın (ق) dağ, "nun"un (ن) ise balık anlamına geldiğine dair verilen bilgileri -önceki kanaatimin aksine- önemsemek gerektiği düşüncesindeyim.

Kur'an'ın anlamlarının sadece Arapçaya münhasır olmadığı hususuna dikkat çekmek için Kur'an'da ismi onlarca kez geçen Musa Peygamberi örnek vermek istiyorum. Mısır hiyerogliflerinde "mu" sözcüğü "su" anlamına gelmektedir.⁷ İlginçtir ki bu kelime aynı anlamda olmak üzere Arapçada "mâ" (الماء), İbranicede de "mâyim" (מים) sözcüğüyle belirtilir. Yine Mısır hiyerogliflerinde "sa" sözcüğü "asalı kişi" anlamına gelmektedir.⁸ "Su" ve "asalı kişi" anlamına gelen iki sözcüğün bileşiminden oluşan "Musa" ismi Kur'an'da anlatılan

³ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, I, 114.

⁴ İbn Ebî Hâtim, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 2098.

⁵ Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'an*, I, 62.

⁶ Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'an*, I, 63.

⁷ Carl Faulman, *Yazı Kitabı*, s. 30.

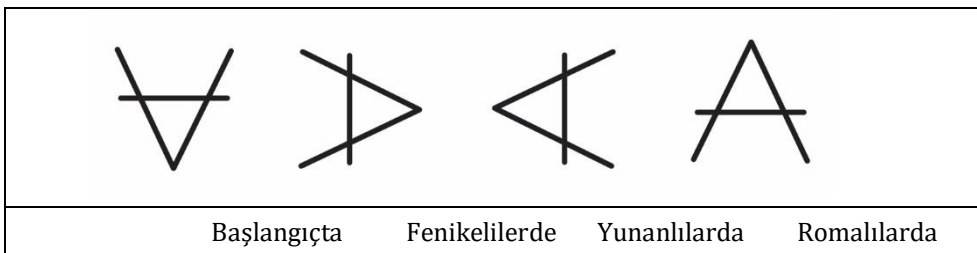
⁸ Carl Faulman, *Yazı Kitabı*, s. 21.

peygamberin profiline ne kadar da uygundur. İlahi emirle annesi tarafından sandığa konulup nehre bırakılan ve Firavun'un adamlarınca suda bulunan çocuğa durum gereğince "Musa" isminin verilmesinden daha tabii bir şey yoktur. Bizim geleneklerimizde de mesela Ramazan ayında doğan çocuğa "Ramazan", bayramda doğana "Bayram" vb. isimlerin verilmesi bilindik hususlardandır. Yine Musa'nın en önemli hususiyetlerinden biri sahip olduğu mucizevi asadır. Taha Suresi'nde Hz. Musa'nın o asaya merbutiyetini ve onun fevkalade hususiyetlerini Allah'la arasında geçen şu söyleşiden görüyoruz: *Allah, "Şu sağ elindeki nedir, ey Musa!" dedi. Musa, "O benim asamdır, ona dayanırım, koyunlarıma (yaprakları) onunla silkerim, ayrıca onunla başka ihtiyaçlarımı da görürüm" dedi. Allah, "Onu at Ey Musa!" dedi. Musa onu attı, birden koşan bir yılan oluverdi. Allah, "Onu al ve korkma! Onu ilk haline döndüreceğiz" dedi.*⁹

Böylece Allah, yaşadığı toplumda uzun yıllar sonra ismi "Musa" olarak kararlaştırmış peygamberin ismini kullanmıştır. Nitekim başlangıçta adı Mustafa iken Matematik öğretmenin adı Mustafa olmasından ötürü Kemal ilavesiyle Mustafa Kemal ismini alan Atatürk, sonradan da "Gazi" unvanı olarak Gazi Mustafa Kemal olarak anılmıştır. Bir peygamberin isminin manasını eski Mısır yazıtlarından öğrenebiliyorsak, Kur'an'da geçen diğer yabancı kelimelere de bu yöntemi teşmil etmek gerekir. Hatta makalemin konusu olan sure başlarındaki harflerin çözümü öncelikle Arap alfabesinde kısmen de eski kültürlerde, onların yazıtlarındadır. Bu bakımdan sure başlangıçlarının gizemini çözmeyi amaçlıyorsak öncelikle Arap alfabesindeki harflerin ilk ortaya çıktıklarında hangi varlık veya mefhumu simgelemek üzere vazedildiklerini tespit etmemiz gerekmektedir. Bu arada diğer alfabeler de ilgi odağımızda yer almalıdır. Kur'an'ın diğer toplumların kitaplarında, dillerinde, yazıtlarında mündemiç olduğunu söyleyen de Kur'an'ın bizzat kendisidir. Şuara Suresi'ndeki *وَإِنَّهُ لَفِي زُبُرِ الْأَوَّلِينَ* "Ve o, öncekilerin kitaplarındadır"¹⁰ ayeti bu duruma ışık tutmaktadır. Bazı müfessirler "o"dan kastın Hz. Muhammed olduğunu demeye getiriyorlar. Örneğin, Zeccâc, *لَهُ* ifadesindeki zamiri Hz. Muhammed'in ve Kur'an'ın öncekilerin kitaplarında yer aldığına yorar.¹¹ Oysa bağlam tamamen Kur'an'la ilgilidir. Mezkûr ayetten önceki ifadeler şöyledir: *وَإِنَّهُ لَنَنْزِيلُ رَبِّ الْعَالَمِينَ نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ عَلَى قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنذِرِينَ* "Gerçekten o, insanların Rabbinin indirmesidir. Apaçık Arapça dilde, uyarıcılardan olası diye senin kalbine onu güvenilir Ruh indirdi."¹² Zemahşerî (ö. 538/1144), zamirin Kur'an'la ilişkili olarak onun anlamlarının öncekilerin kitaplarında bulunduğu dair bir yoruma eseri Keşşâf'ta yer verir.¹³

Tipografik araştırmalar dillerdeki harflerin geçmişe doğru gidildikçe birtakım nesnelere, varlıkların şekillerinden hareketle çizildiğini göstermektedir. Örneğin kullanmakta olduğumuz Latin alfabesinin ilk majüskülü olan "A" evvelemirde öküz kafasından ilham alınarak resmedilmiştir.¹⁴ Başlangıçtan Romalılara kadar harfin evrimleşme süreci aşağıdaki pigtogramda gösterilmektedir.

Öküz Kafası Pigtogramı

⁹ Taha, 20/17-21.

¹⁰ Şuara, 26/196.

¹¹ Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'an*, IV, 77.

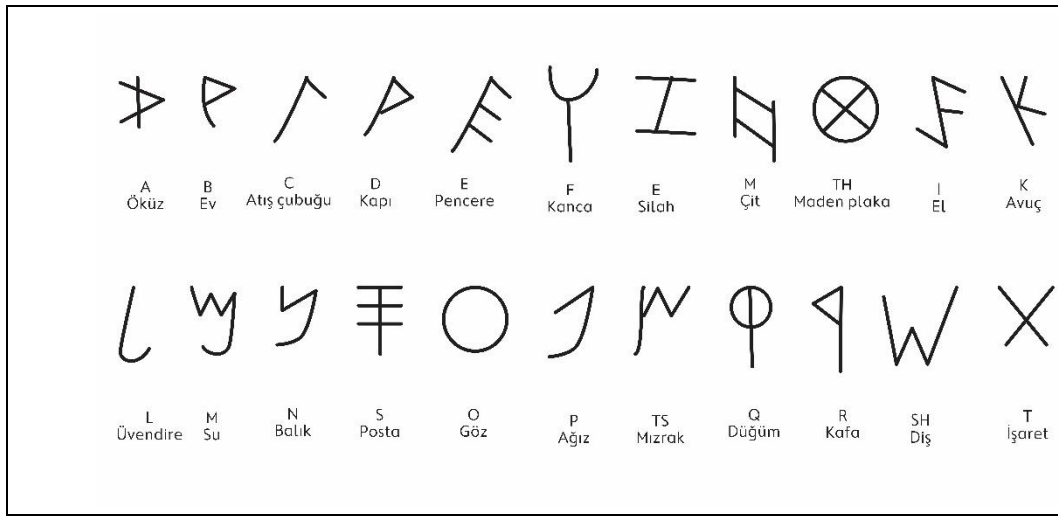
¹² Şuara, 26/192-195

¹³ Zemahşerî, *Keşşâf*, III, 324.

¹⁴ Ayrıca bkz. G. Ambros – P. Harris, *Tipografinin Temelleri*, s. 10.

Öküz kafası piktogramındaki gelişim gibi Yunanlılar “alef” (a) ve “bet” (b) gibi Fenike sistemi karakterlerini alıp kendi alfabelerini geliştirmek için kullanmışlardır. Aslında “alfabe” kelimesi Yunan “alfa” (a) ve “beta” (b) sözlerinden türemiştir. M.Ö. 800 yılları civarında, Yunanlılar alfabelerine başka karakterler de eklemiştir ve bu alfabe günümüz İbrani ve Arap yazılarının temelini oluşturmuştur.¹⁵

Aşağıda da kendi çizimimle Fenike alfesinde harfler ve onların simgeledikleri varlıkların isimleri yer almaktadır. Özellikle balığı simgeleyen “N” harfine dikkat edilmelidir. Zira o, Kur’an’daki sure başlangıçları arasında yer alan ve bir gizemi aydınlatan harflerden biri olması bakımından önemlidir. Ayrıca “ev”i simgeleyen B harfinin Latin, Arap ve İbrani alfabelerinin ikinci harfi olduğu unutulmamalıdır. Bir de “su”yu simgeleyen M harfi var. Bu kavram Eski Mısır dilinde “mu”, Arapçada “ma” İbranicede ise “mayım” sözüyle belirtilir.

Aşağıda İbrani alfesindeki “gimel” ve “bet” harflerine dikkat çekmek istiyorum. İbraniler “gimel” harfini deveye öykünerek çizmişlerdir ve bilindiği üzere Arapçada “cemel” deve anlamına gelmektedir. Aynı dilde “bet” harfi ise “ev”i temsilen oluşturulmuştur. “Beyt” kelimesinden alınma bu sözcük İbranicede ve Arapçada “ev” anlamına gelmektedir.

ג	ב
Gimel <i>Deve</i>	Bet <i>Ev</i>

Diğer alfabelere benzer şekilde Arapçadaki harfler de varlıkların biçimlerinden neşet etmişlerdir. Çıkarımlarıma dayalı olarak söyleyecek olursam onlardan “sin” harfi dişin, “ayn” harfi gözün, “nun” harfi balığın, “kaf” harfi ise dağın sembolüdür.

س	ع	ن	ق
Sin	Ayn	Nun	Kaf

¹⁵ G. Ambros – P. Harris, *Tipografinin Temelleri*, s. 14.

<i>Diş</i>	<i>Göz</i>	<i>Balık</i>	<i>Dağ</i>
------------	------------	--------------	------------

Sure başlarındaki harflerin veya bunlardan oluşan kombinlerin ne tür manalara delalet ettiklerini anlamak, başlangıçta onların hangi varlıklardan esinlenerek ortaya konulduklarını tespit etmekle mümkündür. Bunun için sadece Arap alfabesiyle sınırlı kalmadan diğer alfabelerdeki sembollerin ortaya çıkış ve gelişim süreçlerini içeren tipografik araştırmalara yönelmek kaçınılmazdır. Bunlara dair gizemin aralanmasının yegâne yolu budur. Bu husustaki birkaç ufak tespitimi zikredip asıl örnekle konuyu sonlandıracağım.

Bilindiği üzere mukatta'a harfleriyle başlayan Kur'an bölümlerinden birisi Yusuf Suresi'dir ve buradaki kombin "elif-lâm-ra" (الر) şeklindedir. Mezkûr surede anlatılan kıssanın büyük kısmı Mısır'da geçer ve eski Mısır dilinde "ra" sözü "güneş" demektir. İlginçtir ki sure Hz. Yusuf'un on bir yıldız, Ay ve Güneş'in kendisine secde ettiğini gördüğü bir rüya ile başlar. Yine "dağ"ın simgesi olarak "kaf" (ك) ile başlayan, ismini de bu harften alan suresinin ilk sayfasında Allah'ın yeri yayvan hale getirip üzerinde dağları konduğundan bahsetmesi de tesadüf olmasa gerektir. Konuyu asıl temellendireceğim örneğe gelirsem:

Kesik harfler özelinde Kur'an'ın anlamlarının gerek Arap alfabesinde gerekse de geçmiş medeniyetlerin alfabe veya yazıtlarında bulunacağı yönündeki düşüncemin kaynağı Yunus Peygamberle ilgili Kur'an'da yer alan bazı ifadelerdir. Hz. Yunus'un durumunu iyice anlamak için onun kıssasına yer veren Saffât Suresi'ndeki şu ayetlere bakalım: *Şüphesiz Yunus da elçilerdendir. Hani (halkını bırakıp) tıklım tıkış gemiye kaçmıştı. Kura çekmiş ve kaybedenlerden olmuştu. Kendini kınıyorken balık onu yuttu (Allah'ı) tenzih edenlerden olmasaydı, diriltilecekleri güne kadar kesin kes balığın karında kalırdı.*¹⁶

Yukarıda belirttiğim üzere "nun" harfi balığın sembolüdür. Üstelik bu harf Fenike ve Arap alfabesinin yanı sıra Mısır hiyerogliflerinde balığın sembolü olarak karşımıza çıkmaktadır. Kur'an'da kesik harf olarak sadece bir yerde Kalem Suresi'nin başında kullanılan "nun" (ن وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ)¹⁷ balığın sembolü olduğundan mahut sure peygamberlerden sadece Hz. Yunus'un kıssasına yer verir. Ona değinen ayet şöyledir: *فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تَكُنْ كَصَاحِبِ الْخُوْتِ رَبِّبِ الْهَيْكُلِ وَرَبِّ الْوَيْلِ الْبَاطِنِ*¹⁸ Surenin başındaki "nun" harfinin balığı simgelediği açıktır. Bunun delil, balık tarafından yutulan bu elçinin Enbiya suresinde "nunlu" anlamına gelen "zennûn" (ذَا النُّونِ) şeklinde nitelenmesidir. Dilci müfessir Zeccâc, "nun"un balık (السَّمَكَةُ), "zennûn"un ise Yunus olduğunu belirtir.¹⁹ Zeccâc'ın söylediği doğrudur, yani "nun" balıktır ama harfin bu anlama geldiği şekilde değil, onun balığı simgelediği anlamında doğrudur.

Bu son örnek, Kur'an'daki sure başlangıçlarının gizemini çözmek adına tipografi araştırmalarının kaçınılmaz olduğunu göstermektedir. Bu alanda yapılacak çalışmalarla sırlı harflerle ilgili sağlam ve doğru tespitler yapma imkânı husule gelecek ve bunlara dair ileri sürülen afaki spekülasyonların da temelsizliği ispat edilmiş olacaktır.

Sonuç

Hiçbir kitapta olmayan ancak Kur'an'ın göze çarpan özelliklerinden biri olarak bazı surelerin başında yer alan kesik harfler keşfedilmeyi bekleyen sırlı anlamlar içerirler. Öteden beri bu harflerle ilgili olarak klasik kaynaklarda zikredilmiş bazı bilgileri de dikkate alarak onların gizemini çözmek üzere yazı bilimine yönelmek kaçınılmazdır. Bu yapılırken öncelikli olarak Arap alfabesinden başlanarak diğer alfabelerdeki karakterlerin ortaya çıkış ve gelişim serüvenleri göz önünde tutulmalıdır. Çünkü bu harflerin anlamlarının sadece Arapçaya veya Arap alfabesine münhasır olmayıp diğer diller ve onların harf sistemleriyle de anlamsal ilişki

¹⁶ Saffât, 37-139-144

¹⁷ Kalem, 68/1.

¹⁸ Kalem, 68/48.

¹⁹ Zeccâc, Me'âni'l-Kur'an, III, 326

içinde olduklarını bu mütevazı çalışmadaki bazı örnekler göstermektedir. Bu yüzden konuya dair araştırmalara yönelecek olanların, gizemi çözmeye yarayacak bilgileri nerelerde aramaları ve hangi kaynaklara yönelmeleri gerektiğini bilmeleri son derece önemlidir. İşte bu çalışma, konuya dair yeni araştırmalar yapacaklar için kılavuzluk yaparsa amacını gerçekleştirmiş olacaktır.

Kaynakça

- Carl Faulman, *Yazı Kitabı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, (Çev. İtir Arda) İstanbul, 2020.
- G. Ambros – P. Harris, *Tipografinin Temelleri*, Literatür Yayınları (Yayına Hazırlayan: Feyza Akder), 2011.
- İbn Ebî Hâtim, Abdurrahman b. Muhammed b. İdris, (ö. 327/938) *Tefsîrül-Kur’âni’l-Azîm*, VII, 2098.
- Taberî, Ebû Câfer Muhammed b. Cerîr (ö. 310/922); *Câmiu’l-Beyân an Te’vîli Âyi’l-Kur’ân*, Dâru İbn Hazm, Beyrût, 2013.
- Zeccâc, Ebû İshâk İbrâhîm b. es-Sirrî (ö. 311/923); *Me’âni’l-Kur’ân ve İ’râbuh*, (Thk.: Abdülcelîl Abduh Çelebî), Dâru’l-Hadîs, Kâhire, 2005.
- Zemahşerî, Ebu’l-Kâsım Cârullâh Mahmûd b. Ömer b. Muhammed (ö. 538/1143); *el-Keşşâf an Hakâiki Gavâmidit-Tenzîl ve Uyûni’l-Ekâvîl fî Vücûhi’t-Te’vîl*, (Nşr.: Muhammed Abdüsselâm Şâhîn), Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrût, 1995.